

UOT 581:9

K.A.Əsədova
Bakı Dövlət Universiteti
kamalaasadova@bsu.edu.az

MİL DÜZÜ – SABİRABAD RAYONU (QASIMBƏYLİ KƏNDİ) KƏNDƏTRAFI ÖRÜŞLƏRİN BƏZİ FİTOSENOZLARININ XARAKTERİSTİKASI

Açar sözlər: tip, formasiya, assosiasiya, fitosenoz, dominant, subdominant, kserofit, halofit, mezofit, mezokserofit, endemik

Məqalədə Mil düzünün Sabirabad rayonu ərazisində səhra və çala-çəmən bitkiliyində 2017-ci il ərzində aparılmış geobotaniki tədqiqatların nəticələri verilmişdir. Səhra və çala-çəmən bitkiliyində 2 tip, 2 formasiya və 6 assosiasiya müəyyən edilmişdir. Heyvandarlığın, xüsusilə də maldarlığın inkişafı üçün kəndətrafi örüşlərin rəşional istifadəsi və yaxşılaşdırılması tədbirləri böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bununla əlaqədar olaraq, geobotaniki tədqiqatların nəticələrinin məqsədyönlü istifadəsi vacibdir. Tədqiqat obyektı Mil düzünün Sabirabad rayonu ərazisində yerləşən Qasimbəyli inzibati-ərazi dairəsində kəndətrafi örüşlər olmuşdur.

Tədqiqatlar nəticəsində 2 əsas bitkilik formasiyası müəyyən olunmuş, onların məhsuldarlığı öyrənilmişdir. Örüşlərin səmərəli istifadəsi və yaxşılaşdırma tədbirləri üçün Sabirabad rayonu kəndətrafi örüşlərinin səthi və kökündən yaxşılaşdırma tədbirlərinin görülməsi məqsədəuyğundur.

K.A.Асадова

ХАРАКТЕРИСТИКА НЕКОТОРЫХ ФИТОЦЕНОЗОВ ПРИСЕЛЬСКИХ ВЫГОНОВ САБИРАБАДСКОГО РАЙОНА (СЕЛО КАСУМБЭГЛИ) МИЛЬСКОЙ РАВНИНЫ

Ключевые слова: тип, формация, ассоциация, фитоценоз, доминант, субдоминант, ксерофит, галофит, мезофит, мезоксерофит, эндемик

В статье даны результаты геоботанических исследований, проведенных в течение 2017 г. в пустынной и чально-луговой растительности Сабирабдского района. Для пустынной и чально-луговой растительности зарегистрированы 2 типа, 2 формации и 6 ассоциация. Для развития животноводства, в частности скотоводства, важное значение имеет рациональное использование и улучшение присельских выгонов. В связи с чем целесообразно использование результатов геоботанических исследований. Одним из объектов исследования была территория присельских выгонов села Касумбэгли Сабирабдского района Мильской равнины.

В результате исследований выявлена 2 основных растительных формаций и их урожайность. Для рационального использования и улучшения выгонов, учитывая встречаемые на присельских выгонов засоления почв, и неровности рельефа, целесообразно проводить мероприятия по коренному и поверхностному улучшению выгонов Сабирабадского района (село Касумбегли).

K.A.Asadova

CHARACTERISTICS OF SOME PHYTOCENOSISES OF VILLAGE PASTURES OF SABIRABAD REGION (KASIMBEYLI VILLAGE) OF MIL STEPPE

Keywords: *type, formation, association, phytocenosis, dominant, subdominant, xerophyte, halophyte, mesophyte, mesoxerophyte, endemic*

In article the results of conducted researches of desert and hole-meadow vegetation during 2017 year were given. For desert and hole-meadow vegetation there were registered 2 types, 2 formations and 6 associations. For developing of cattle-breeding, especially livestock the rational use and improvement of village pastures have a great role.

One of the objects was the territory of village pastures of Gasimbeyli of Sabirabad region of Mil steppe.

At the results of researches it was determined 2 base plant formations and their productivity. For rational usage and improving of pastures, it is appropriate to conduct events on a melioration of the pastures of Sabirabad region.

Giriş

Bugünkü dövrümüzdə ətraf mühitin qorunması, eləcə də təbii qış otlaqlarında fitosenozlar və ya bitki örtüyünün rasional istifadə olunması mühüm aktuallığa malikdir. Kür-Araz ovalığı botaniki-coğrafi rayonu Mil düzünün cənubunda yerləşən Qasimbəyli inzibati-ərazi dairəsinin (İƏD) bələdiyyə mülkiyyətinə xas kəndətrafi örüş sahələrində yayılan səhra və çala-çəmən bitkiliyinin geobotaniki yaxud fitosenoloji tədqiqatları ilk dəfə olaraq tərəfimizdən aparılmışdır. Bu tədqiqatlar ərazidə fitosenozların ekoloji qiymətləndirilməsində mühüm elmi və praktiki əhəmiyyətə malikdir. Mil düzü ərazisinin səhra, yarımşəhra və çala-çəmən bitkilik tiplərində rast gəlinən səciyyəvi formasiyaların fitosenoloji quruluşuna, növ tərkibinə, onların məhsuldarlığı, bəzi formasiyaların yem tutumu, həmin fitosenozlardan səmərəli istifadəsinə, yaxşılaşdırılmasına dair tövsiyələr hazırlanmışdır.

Material və metodlar

Sabirabad rayonunun Qasimbəyli İƏD-i ümumi istifadə olunan kəndətrafi örüşlərin (Əsgərbəyli, Muradbəyli, Qasimbəyli və Yuxarı Axtaçı kəndlərinin) bitki örtüyü səciyyəvi tədqiqat “obyektləri” kimi seçilmişdir. Burada marşrut

üsulu ilə tədqiqat işləri 2017-ci ilin yaz və payız mövsümündə yerinə yetirilmişdir [5, 7, 9, 17].

Mil düzü ərazisi bitki örtüyünün tədqiqatlarına dair məlumatlar L.İ. Prilipko [13], E.M. Qurbanov, M.T. Cabbarov [9] və başqa tədqiqatçıların əsərlərində verilir.

2017-ci ilin yaz və payız mövsümündə çöl tədqiqatları müddətində Sabirabad rayonunun Qasimbəyli İƏD-i ölümlərində fitosenozlardan toplanmış herbarilər sistematik taksonlara əsasən “Azərbaycan florası” [18] üzrə təyin edilmiş; növlərin adı S.K. Çerepanova [19], V.C. Hacıyev və T.E. Qasimovaya [2] görə düzəldilmişdir.

Bitki örtüyünün geobotaniki təsnifat vahidləri üzrə tip, formasiya və assosiasiya səviyyəsində adlandırılması akademik E.M. Qurbanova [9] əsasən tərtib edilmişdir.

Nəticələr və müzakirə

Araşdırma göstərir ki, Sabirabad rayonunun inzibati ərazi dairələrinin sahəsi 109749 hektardır, o cümlədən rayonun ərazisi 1469,2 kv.km-dir [4]. Relyefinə görə bu rayon dəniz səviyyəsindən -28 metr mütləq yüksəklikdə yerləşir, şimaldan Kürdəmir rayonu, şərqdən Şirvan şəhəri və Hacıqabul, cənub-şərqdən Salyan, cənubdan Biləsuvar, qərbdən Saatlı və İmişli rayonları ilə həmsərhəddir [10].

Qasimbəyli bələdiyyəsi ölümləri şimaldan Kürdəmir rayonu, şimal-şərqdən Cavad bələdiyyəsi, cənubdan Saatlı qəsəbəsi (Mil düzünə daxil olan) və dövlət torpaqları ilə sərhədlənir [12].

Tədqiqat “obyekti” sayılan Qasimbəyli İƏD-nin ümumi sahəsi 2047,2 hektardır [12]; burada kəndətrafi ölümlə sahələri 90,0 ha (4,4%) və tədqiq olunmayan 1957,0 ha (95,6%) (cədvəl 1), qamışlıq, kolluq, meşə zolağı və s. torpaqlardır.

Səhra bitkiliyi dedikdə, bir-birindən təcrid edilmiş şəkildə bitən, bir-birinə istər yerüstü, istərsə də yeraltı orqanları ilə təsir etməyən və həqiqi qruplaşma yaratmayan, əsasən quraqlıq yerlərin bitki örtüyü başa düşülür. Səhra bitkilik tipinin bitki örtüyü seyrək olsa da, mürəkkəb növ tərkibinə malikdir. Bitkiliyin növ tərkibində əsasən, qısa vegetasiya müddətinə malik efemerlər (*Senecio vernalis*, *Avena eriantha*, *Medicago minima*, *Anisantha rubens*, *Bromus japonicus*, *Lolium rigidum*, *Eremorum orientale* və s.) və efemeroidlər (*Taraxacum officinale*, *Poa bulbosa*, *Allium rubellum*, *Gagea chanae* və s.), eləcə də kol, yarımkol və yarımkolcuqlar (*Artemisia*, *Kaldium*, *Salsola*, *Tamarix* və s. cinslərin bəzi növləri) iştirak edirlər.

Müşahidələrdən görünür ki, eyni adlı kəndin ətrafında (Qasimbəyli İƏD-i) ölümlərin bitki örtüyü şoran və şorakətləşmiş çəmən-boz tipli torpaqlarda yayılır.

Akademik Q.Ş. Məmmədov [11] qeyd edir ki, Muğan-Salyan kadastr rayonuna aid olan Sabirabad rayonu ərazisində boz, çəmən-boz, subasar-çəmən, bataqlı-çəmən və s. tipə mənsub torpaqlar formalaşmışdır. Burada torpaqların əmələ gəlməsində və inkişafında Kür-Araz çayları, eləcə də qrunut suları həlledici rol oynayır [10].

Sabirabad rayonunun iqlimi yayı quraq keçən mülayim-isti yarımsəhra və quru step (çöl) tipinə xasdır; havanın orta illik temperaturu 14,2⁰C, yağıntının illik miqdarı 309 mm-dir [8]. Yay fəslində yağıntının miqdarı kəskin sürətdə azalır, bu isə məhsuldarlığın aşağı düşməsinə səbəb olur, eləcə də bitki örtüyünün quruluşu və öyrüşün otarma müddətinə təsir göstərir.

Apardığımız geobotaniki tədqiqatlar və araşdırmaların təhlili Sabirabad rayonunun Qasimbəyli İƏD-i öyrüşlərin bitki örtüyünün fitosenoloji təsnifatına [1,6] imkan yaratmışdır. Müəyyən edilmişdir ki, tədqiqat “obyekt”ndə yayılan öyrüşlərin bitki örtüyü 2 bitkilik tipinə aid 2 formasiya və 6 assosiasiyada cəmlənmişdir. Bu bitkilik tipləri səhra və çala-çəmən bitkilik tipləridir. Ərazidə səhra bitkilik tipinə aid yulğunlu-şahsevdiçilik-qışotuluq (Tamarixeta-Halostachysetum-Petrosimonia) formasiyası və çala-çəmən bitkilik tipinə aid yulğunlu-dəvətikanlı-çayırılıq (Tamarixeta-Alhagietum-Cynodonosum) formasiyası yayılmışdır [20]. Hər bir formasiya 3 assosiasiya ilə təmsil olunur. Yulğunlu-şahsevdiçilik-qışotuluq (Tamarixeta-Halostachysetum-Petrosimonia) formasiyasına daxil olan assosiasiyalar: Çoxbudaqlı yulğunlu-Belanje şahsevdiçili-üçdüyməli qışotuluğu (Tamarixeta ramosissima-Halostachysetum belangeriana-Petrosimonia triandra) assosiasiyası; Çoxbudaqlı yulğunlu-Belanje şahsevdiçiliyi (Tamarixetum ramosissima-Halostachysetum belangeriana) assosiasiyası; Belanje şahsevdiçili-budaqlı qışotuluğu (Halostachysetum belangeriana-Petrosimonia brachiata) assosiasiyası. Çala-çəmən bitkilik tipinə aid olan assosiasiyalar isə aşağıdakılardır: Çoxbudaqlı yulğunlu-adi dəvətikanlı-barmaqvari çayırılığı (Tamarixeta ramosissima-Alhagietum pseudoalhagi-Cynodonosum dactylon) assosiasiyası; Çoxbudaqlı yulğunlu-adi dəvətikanlılığı (Tamarixetum ramosissima-Alhagiosum pseudoalhagi) assosiasiyası; Adi dəvətikanlı-Barmaqvari çayırılığı (Alhagietum pseudoalhagi-Cynodonosum dactylon) assosiasiyası.

Şorangəli səhra bitkiliyi yulğunlu-şahsevdiçili-qışotuluq (Tamarixeta-Halostachysetum-Petrosimonia) formasiyasının növ tərkibində qeydə alınmış 18 növ ali çiçəkli bitkilərin həyati formaları və yaxud biomorfoloji təsnifatına [14,17] əsasən 3 növ (16,6%) kollar, 2 növ (11,1%) kolcuqlar, 1 növ (5,6%), yarımkol, 4 növ (22,2%) çoxillik otlar, 1 növ (5,6%) ikiillik və 7 növ (38,9%) birillik otlar təşkil edir; ekoloji təhlilinə görə formasiyanın növ tərkibindəki eyni sayda növlərdən 9 növ (50,0%) halofitlər, 2 növ (11,1%) kserofitlər, 6 növ (33,3%) mezokserofitlər və 1 növ (5,6%) hidrofitle təmsil olunur (Geobotaniki təsvir №1).

Geobotaniki təsvir №1. Yulğunlu-şahsevdi-qışotuluq formasiyasının növ tərkibi və quruluşu (*Petrosimonia triandra* (Pall.) Simonk. dominantlığı ilə).

S/s	Biomorf növlər	Ekoloji qruplar	Bol- luğu (bal ilə)	Yerüstü mərtəbəlilik və hündürlük (sm-lə)	Fenoloji fazalar
	Kollar				
1	<i>Tamarix ramosissima</i> Lebed.	Mezokserofit	2	I (200)	çiç.
2	<i>Halostachys belangeriana</i> (Moq.) Botsch.	halofit	1-2	I (180)	veg.
3	<i>Caragana grandiflora</i> (Bieb.) DC	mezokserofit	1-2	II (80)	çiç.
	Kolcuqlar				
4	<i>Kalidium caspicum</i> (L.) Ung.Sternb.	halofit	1-2	II (50)	veg.
5	<i>Lagonychium farctum</i> (Banks et Soland) Bobr.	mezokserofit	1	III (30)	çiç.
	Yarımkollar				
6	<i>Salsola dendroides</i> (C.A.Mey) Moq.	mezokserofit	1	II (80)	veg.
	Çoxillik otlar				
7	<i>Limonium meyeri</i> (Boiss.) O.Kuntze	halofit	1-2	II (75)	çiç.
8	<i>Alhagi pseudoalhagi</i> (Bieb) Fisch.	mezokserofit	1-2	II (60)	veg.
9	<i>Aeluropus littoralis</i> (Gouan.) Parl.	halofit	1-2	III (25)	çiç.
10	<i>Carex diluta</i> Bieb.	hidrofit	1	II (65)	çiç.
	İkiillik otlar				
11	<i>Cirsium vulgare</i> (Savi) Ten.	Mezokserofit	1	II (85)	çiç.
	Birillik otlar				
12	<i>Petrosimonia triandra</i> (Pall.) Simonk	halofit	3-4	III (30)	veg.
13	<i>Climacoptera crassa</i> (Bieb.) Botsch.	halofit	1-2	III (25)	veg.
14	<i>Psylliostachys spicata</i> (Willd.) Nevski	Halofit	1-2	III (20)	veg.
15	<i>Eremopyrum orientale</i> (L.) Jaub.et Spach.	halofit	1-2	III (15)	çiç.
16	<i>Salicornia europaea</i> L.	halofit	1-2	III (10)	veg
17	<i>Lolium rigidum</i> Gaudin.	kserofit	1	III (20)	çiç.
18	<i>Bromus japonicus</i> Thunb.	kserofit	1	III (5)	çiç.

Bu fitosenozun (şoran torpaqda yayılan) dominantı üçdüyməli qışotunun (*Petrosimonia triandra* (Pall.) Simonk.) bolluğu 3-4 bal, subdominantı Belanje şahsevdisi (*Halostachus belangeriana* (Moq.) Botsch.) bolluğu 2-3 bal və çoxbudaqlı yulğun (*Tamarix ramosissima* Lebed.) hesab edilir ki, onun bolluğu 2 bal ilə qiymətləndirilir. Bitki örtüyü üç mərtəbəli yaxud yaruslu quruluşdan ibarətdir. O cümlədən, I yarusda çoxbudaqlı yulğun, II yarusda Belanje şahsevdisi və III yarusda isə üçdüyməli qışotu yayılır. Ot örtüyünün orta hündürlüyü 20-30 sm; ümumi layihə yaxud layihə örtüyü isə 50-70% arasında dəyişir.

Çala-çəmən bitkiliyi yulğunlu-dəvətikanlı-çayırılıq (*Tamarixeta-Alhagietum-Cynodonosum*) formasiyasının növ tərkibində 23 növ bitkilər qeydə alınmışdır (Geobotaniki təsvir №2); bundan 2 növ (8,7%) kollar, 1 növ (4,4%) kolcuq, 1 növ (4,4%) yarımkol, 7 növ (30,4%) çoxillik otlar, 1 növ (4,4%) ikiillik və 11 növ (47,7%) birillik otlara aiddir; eyni sayda növlərdən 9 növ (39,1%) kserofitlər, 2 növ (8,7%) halofitlər, 7 növ (30,4%) mezokserofitlər və 5 növ (21,8%) mezofitlərdən ibarətdir.

Geobotaniki təsvir №2. Yulğunlu-dəvətikanlı-çayırılıq formasiyasının növ tərkibi və quruluşu (*Cynodon dactylon* (L.) Pers. dominantlığı ilə

S/s	Biomorf növlər	Ekoloji qruplar	Bolluğu (bal ilə)	Yerüstü mərtəbəlili k və hündürlük (sm-lə)	Fenoloji fazalar
1	2	3	4	5	6
	Kollar				
1	<i>Tamarix ramosissima</i> Lebed.	Mezokserofit	2	I (250)	çiç.
2	<i>Rubus anatolicus</i> (Fusce.) <i>Fuske ex Hauskn.</i>	Kserofit	1-2	I (150)	çiç.
	Kolcuqlar				
3	<i>Lagonychium farctum</i> (Banks et Soland) Bobr.	mezokserofit	1-2	II (50)	veg.
	Yarımkollar				
4	<i>Salsola dendroides</i> (C.A.Mey) Moq.	mezokserofit	1	II (80)	veg.
	Çoxillik otlar				
5	<i>Cynodon dactylon</i> (L.) Pers.	mezofit	3-4	III (30)	çiç.
6	<i>Alhagi pseudoalhagi</i> (Bieb) Fisch	mezofit	1-2	II (45)	veg.
7	<i>Limonium meyeri</i> (Boiss.) O.Kuntze	halofit	1-2	II (85)	çiç.
8	<i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	mezofit	1	II (70)	veg.

1	2	3	4	5	6
9	<i>Artemisia szowitziana</i> (Bess.) Grossh.	mezofit	1	I (100)	veg.
10	<i>Plantago loeflingii</i> L.	kserofit	1	III (25)	çiç.
11	<i>Centaurea iberica</i> Trev. ex Spreng.	kserofit	1	II (65)	çiç.
	İkiillik otlar				
12	<i>Carduus seminudus</i> Bieb.	Mezofit	1-2	II (95)	çiç.
	Birillik otlar				
13	<i>Hordeum leporinum</i> Link.	kserofit	1-2	III (30)	çiç.
14	<i>Bromus japonicus</i> Thunb.	kserofit	1-2	III (25)	çiç.
15	<i>Lolium rigidum</i> Gaudin.	kserofit	1-2	III (20)	çiç.
16	<i>Medicago minima</i> (L.)	halofit	1-2	III (15)	pax.yet.
17	Bartalini	mezokserofit	1	II (40)	çiç.
18	<i>Xanthium strumarium</i> L.	mezokserofit	1	II (35)	veg.
19	<i>Artemisia annua</i> L.	kserofit	1	III (25)	çiç.
20	<i>Avena eriantha</i> Durieu.	mezokserofit	1	III (20)	çiç.
21	<i>Lepidium ruderalis</i> L.	mezokserofit	1	III (15)	çiç.
22	<i>Galium spurium</i> L.	kserofit	1	III (10)	çiç.
23	<i>Erodium cicutarium</i> (L.) L'Her	kserofit	1	III (5)	çiç.
	<i>Filago pyramidata</i> L.				

Bu fitosenozun (çəmən-boz torpaqlarda yayılan) dominantı barmaqvari çayır (*Cynodon dactylon* (L.) Pers.) bolluğu 3-4 bal, subdominantı adi dəvətikanı (*Alhagi pseudoalhagi* (Bieb.) Fisch.) bolluğu 2-3 bal və çoxbudaqlı yulğun (*Tamarix ramosissima* Lebed.) hesab olunur ki, onun bolluğu 2 bal ilə qiymətləndirilir. Bitki örtüyü əvvəlki formasıyada olduğu kimi üç mərtəbəlidir; I mərtəbədə çoxbudaqlı yulğun, II mərtəbədə adi dəvətikanı və III mərhələdə isə barmaqvari çayır rast gəlinir. Ot örtüyünün orta hündürlüyü 30-50 sm; ümumi layihə örtüyü 60-80% arasında dəyişir.

Tədqiq edilmiş Sabirabad rayonu Qasımbəyli İƏD-nin kəndətrafi örüşlərində bitki örtüyünün məhsuldarlığı hesablanmışdır [5, 17]. Aşağıdakı cədvəllərdə 2017-ci il üzrə məhsuldarlıq verilmişdir (Cədvəl 1, 2).

Cədvəl 1. Yulğunlu-şahsevdi-qışotuluq formasıyasının məhsuldarlığı

Botaniki qruplar	Quru kütlə			
	Yaz (15.V)		Payız (10.XI)	
	s/ha	%	s/ha	%
Taxilotlar	2,0	33,3	-	-
Paxlahotlar	1,5	25,0	-	-
Müxtəlifotlar	-	-	2,5	41,7
Cəmi:	3,5	58,3	2,5	41,7
Orta məhsuldarlıq	6,0			

Cədvəl 2. Yulğunlu-dəvətikanlı-çayırliq formasiyasının məhsuldarlığı

Botaniki qruplar	Quru kütlə	
	Yaz (15.V)	
	s/ha	%
Taxilotlar	4,0	47,1
Paxlalıotlar	2,5	29,4
Müxtəlifotlar	2,0	23,5
Cəmi:	8,5	100,0
Orta məhsuldarlıq	8,5	

Qasimbəyli İƏD-i kəndətrafi örüş sahələrinin tutumunu müəyyənləşdirmək üçün formasiyaların qidalılığı yaxud yem keyfiyyəti [5,16], məhsuldarlığı 100 kq-da yem vahidi, eləcə də otarma müddəti (245 gün), kiçik buynuzlu mal-qaranın gündəlik yem norması (1,3 yem vahidi və iribuynuzlu mal-qaranın 3,9 yem vahidi qəbul olunması şərti ilə) nəzərə alınmışdır (cədvəl 3).

Cədvəl 3. Formasiyalar üzrə kəndətrafi örüş sahələrinin istifadə müddəti, məhsuldarlığı, qidalılığı və tutumu

№	Formasiyalar		İstifadə müddəti	Məhsuldarlıq (quru kütlədə, sent)	100 kq yemdə		Örüşün tutumu	
	adı	Sahəsi (ha)			Yem vahidi	Mənimsənilən protein	1 ha-da	Cəmi sahədə
2	Yulğunlu-dəvətikanlı-çayırliq	35,0	245	8,5	49,2	5,2	<u>1,3</u> 0,4	<u>46</u> 14

Qeyd: Kəsrin surəti kiçik buynuzlu və məxrəci iribuynuzlu mal-qaranın baş hesabı ilə sayını bildirir.

Cədvəldə qeyd edildiyi kimi, yulğunlu-şahsevdili formasiyasının 1 hektarında tutumu (yükü) 0,9/0,3 baş, cəmi sahədə 50/17 baş; yulğunlu-dəvətikanlı-çayırliqda 1 ha-da 1,3/0,4 baş, cəmi sahədə isə 46/14 baş mal-qaranın olması hesablanmışdır.

Formasiyanın növ tərkibində qeydə alınmış növlərdən Soviş yovşanı (*Artemisia szowitsiana* (Bess.) Grossh.) və yarımçılpaq şeytanqanqalı (*Carduus seminudus* Bieb.) Qafqaz areallı endem bitkilər hesab olunur [3,18].

Nəticə

Tədqiqat aparılmış Sabirabad rayonunun Qasımbəyli İƏD-i kəndətrafi örüş sahələrində antropogen amillərin mənfi təsirindən, eləcə də mal-qaranın həddindən çox otarılması səbəbindən bitki örtüyünün deqradasiyası intensivləşmiş, məhsuldarlığı azalmış və yem keyfiyyəti tükənmişdir. Odur ki, belə neqativ təsirlərin davam etməsi, orada seyrək aspektdə rast gəlinən endemik və dəyərli yem bitkilərinin qorunmasını təhlükə qarşısında qoyur.

Aparılan elmi tədqiqatlara əsasən nəticəyə gəlirik ki, kəndətrafi örüş sahələrində yulğunlu-sahsevdi-qışotuluqda kökündən yaxşılaşdırılması və yulğunlu-dəvətikanlı-çayırılıqda isə səthi yaxşılaşdırılması tədbirləri həyata keçirilməlidir.

Qeyd olunan tədbirlərin elmi-praktiki əsaslarla tətbiqi Mil düzü, eləcə də Sabirabad rayonu ərazisindəki səhra, çala-çəmən bitkilisinin səmərəli istifadə edilməsi və yaxşılaşdırılmasına zəmin yaradacaqdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının təbii yem sahələrinin tipoloji təsnifat vahidlərinin indeksləri, şərti və rəng işarələrinə aid təlimat. Bakı, "Vətən" nəşriyyatı, 2004, 48 s.
2. Azərbaycan florasının lüğəti. Akad. V.C.Hacıyev və b.e.n. T.E.Qasimovanın müəllifliyi ilə. Bakı, Elm, 2008, 272 s.
3. Azərbaycan Respublikasının Qırmızı Kitabı. Nadir və nəslə kəsilməkdə olan bitki və göbələk növləri. İkinci nəşr. Bakı: Şərq-Qərb, 2013, 676 s.
4. Azərbaycan Respublikası İnzibati ərazi bölgüsü. Bakı, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin nəşri, 2013, 487 s.
5. *Ağaquluyev İ.M.* Azərbaycanın təbii yem sahələrinin geobotaniki tədqiqatına dair metodik göstəriş. Bakı, Elm, 2001, 72 s.
6. *Ahıyev İ.T.* Mil düzünün torpaq-iqlim və ekoloji şəraiti//AMEA Torpaqsünaslıq və Aqrokimya: cild.23, № 1-2, Bakı, "MSV nəşri", 2018, s.89-93.
7. *Hacıyev V.C., Hətəmov V.V., Qurbanov E.M.* Təbii yem sahələrinin geobotaniki tədqiqat metodikası. Bakı, 1995, 52 s.
8. *Hacıyev Q.Ə., Rəhimov V.Ə.* Azərbaycan SSR inzibati rayonlarının iqlim səciyyəsi. Bakı, Elm, 1977, 269 s.
9. *Qurbanov E.M., Cabbarov M.T.* Geobotanika. Bakı, "Bakı Dövlət Universiteti" nəşriyyatı, 2017, 320 s.
10. *Noçuyev Ə.Ə.* Sabirabad rayonu torpaqlarının əsas bonitet şkalasının qurulması.// AMEA, Azərbaycan Respublikası DT və XK-i, "Torpaqsünaslıq və Aqrokimya", cild 21, №1. Bakı, "Elm", 2013, s.549-551.
11. *Məmmədov Q.Ş.* Azərbaycan torpaqlarının ekoloji qiymətləndirilməsi. Bakı."Elm", 1998, 282 s.

12. Sabirabad rayonunun Qasımbəyli İƏD-i (keçmiş “Mugan” təsərrüfatı) torpaqlarının kompleks yerquruluşu layihəsi (1:10000 miqyasda). Bakı, “Azdövyerqurlayihə” İnstitutu., 2002
13. *Прилико Л.Н.* Растительный покров Азербайджана. Баку, Элм, 1970, 170 с.
14. *Работнов Т.А.* Фитоценология. Изд-во М. Ун-та, 1983, 296 с.
15. *Суворов В.В., Воронова Н.Н.* Ботаника с основами геоботаники. Л.: «Колос», Ленингр.отд., 1979, 560 с.
16. *Томме М.Ф.* Корма СССР. Состав и питательность. М. «Колос», 1964, 448с.
17. *Ярошенко П.Д.* Геоботаника: Основные понятия, направления, и методы. М.:Л.: Изд-во АН СССР, 1961, 474 с.
18. Флора Азербайджана. Баку, Изд-во АН Азерб.ССР, т.т. I-VIII. 1950-1961.
19. *Cherepanov S.K.* Vascular plants of Russia and Adjacent states (the former USSR). North American branch. Cambridge University Press, 1995, 992p.
20. *Gurbanov E.M., Mammadova Z.J. Asadova K.A.* Phytocenosis Created by Leguminous Plants at Mil Steppe of Azerbaijan and Their Agricultural Importance. Asian Journal of Plant Science and Research, 2019, 9(2):1-5.

Redaksiyaya daxil olub 28.03.2020